

27 Mayıs 1960 Darbesinin Gölgesinde Milli Birlik Komitesi ile Silahlı Kuvvetler Birliği Arasındaki Güç ve İktidar Kavgası

Şerif Demir*

Giriş

27 Mayıs 1960 sabahına Türkiye çok farklı uyandı. Türk Silahlı Kuvvetleri adına radyodan okunan bildiri; “kardeş kavgasını önlemek..., parti kavgalarına son vermek... en kısa sürede adil ve serbest seçim yapmak... bu teşebbüs hiçbir şahsa veya zümreye karşı değildir...”¹ gibi herkesin kabul edeceği ve alkışlayacağı ifadelerle darbe halka duyuruldu. Darbeyi başarıyla sonuçlandıran askerler; tatildeki Cemal Gürsel’i, İzmir’den getirerek 11.15’te ülke yönetiminin zirvesine geçirdiler². Saat 16.00’da millete hitap eden Gürsel, “Diktatör olmayacağım”³, bir gün sonra da “Seçim üç ay içerisinde yapılacaktır. Seçimlerden hemen sonra da siyasi ve askeri hayattan çekileceğim” dedi⁴.

Darbenin kısa sürede başarıya ulaşması sonrasında, darbeci askerler bir bocalama yaşadılar⁵. 27 Mayıs’ı gerçekleştiren bu subayların elinde birlikte hazırlanmış oldukları bir planları yoktu⁶. Devletin zirvesinde gücün kontrolü ve sahibi

* Doç. Dr., Siirt Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, tanzimat1839@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6831-2188

1 Şükran Özkaya, *Adım Adım 27 Mayıs*, İleri Yay., İstanbul 2005, s. 206; Hulusi Turgut, *Türkeş’in Anıları*, Şahinlerin Dansı, ABC yay., İstanbul 1995, s. 88.

2 Ümit Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri 27 Mayıs İhtilali*, Boyut Kitb., İstanbul 1997, s. 235; Doğan Akyaz, *Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi*, İletişim Yay., İstanbul 2009, s. 132; Turgut, *age.*, s. 145.

3 *Milliyet*, 28 Mayıs 1960.

4 Bedii Faik, *İhtilalciler Arasında Bir Gazeteci*, Dünya Yay., İstanbul 1967, s. 33; *Milliyet*, 29 Mayıs 1960; Örsan Öymen, *Bir İhtilal Daha Var... 1908-1980*, Milliyet Yay., İstanbul 1987.

5 Orhan Erkanlı, *Anılar... Sorunlar... Sorumlular...*, Baha Matbaası, İstanbul 1972, s. 20-21; 28 Mayıs’ta Gn. Cemal Gürsel’i ziyaret eden ABD Büyükelçisi Warren 27 Mayıs’ı övdükten sonra birtakım uyanlarda bulundu. Büyükelçi, “1. Darbeyi yapmakla, için en kolay tarafı başarılmıştı. Fakat bundan sonra esas güçlükler başlayacaktır. 2. Dün yapılan darbe ile Türk Ordusu politikaya karışmama geleneğini bozmuş ve Pandora’nın Kutusu açılmıştır” dedi. Fahir Armaoğlu, “Amerikan Belgelerinde 27 Mayıs Olayı”, *Belleten*, LX/227, 1996, s. 216-217.

6 Feroz Ahmad, *Modern Türkiye’nin Oluşumu*, Tür. Y. Alogan, Sarmal yay., İstanbul 1995, s. 180; Faik, *age.*, s. 31-32; MBK üyesi Orhan Erkanlı, “... tarih boyunca hiçbir ihtilalci grubun, hükümet

belirsizdi. Görünürde sadece Gn. Cemal Gürsel vardı⁷.

Darbeci subaylar öncelikle yeni bir hükûmete ihtiyaç olup olmadığını tartıştılar. Hukukçu profesörlerinde olumlu görüşüyle hükûmetin kurulmasına karar verildi. Bunun üzerine askerler, hükûmeti kurmak için bakanlıkları kendi aralarında paylaşmaya başladılar. Bakanlıkların taksimi tamamlanmak üzereyken Gn. Madanoğlu, ihtilalden evvel hiçbir resmi görev almamak konusunda ettikleri yemini hatırlattı. Bunun üzerine üç asker ve on dört sivilden oluşan tarafsız yeni bir teknokrat hükûmet kuruldu⁸. Bakanlar Kurulu heyeti 30 Mayıs 1960'da Resmî gazetede yayımlandı⁹. Böylece Cemal Gürsel'in Devlet Başkanı, Başbakan ve Milli Savunma Bakanı olduğu ilan edildi¹⁰. Gürsel'i lider yapan, rütbesindeki yıldızlar ve komutanlığı döneminde darbeci subaylara gösterdiği müsamahalı tavır oldu. Türkiye'de yaşanan bu çok zorlu günlerde Gürsel'in böyle bir sorumluluğu üstlenebilecek liyakate sahip olup olmadığına da kimse bakmadı.

Millî Birlik Komitesinin (MBK) Kurulması

Darbenin başarıyla sonuçlanması sonrasında ne kadar kurmay subay varsa kendisini komite üyesi ve darbenin planlayıcısı olarak göstererek¹¹ toplantılar yapmaya başladılar. Bu toplantılarda sayı bazen 60 kişiye çıkıyordu. Önce gelen koltuğa oturuyordu. Bu komitenin dışında İstanbul komitesi de Ankara'ya gelerek toplantılara katılmaya başladı¹². Böyle bir durumda kontrolü ele almaya çalışan Gürsel, başarılı olamadı¹³. Kurumsal kimliği olan ve üyeleri belli olan bir komiteye

---

programları gibi teferruath bir planı olmamıştır. (...) dosyalı ihtilal, darbe olmaz. İhtilallerin ilk ve değişmez hedefleri: önce mevcut iktidarı yıkmak ve ihtilalin güvenliğini sağlamaktır" dedi., Erkanlı, *age.*, s. 16; Bu fikirleri aksine MBK üyesi Ahmet Yıldız, darbe öncesi ve sonrasında çok iyi planlandığını iddia etmektedir. Ahmet Yıldız, "27 Mayıs Devrimi ve Askersel Darbeler", *Darbeleş, "Demirkarat"lar ve 27 Mayıs*, Haz. S. Göksu, Anahtar yay., İstanbul 1993, s. 29.

7 Darbenin ilk günlerinde İstanbul'dan getirilen hukukçu profesörlere Gürsel, yetkilerinin sınırlı sordu. Gürsel'e Prof. Kubalı, "anayasa da dahil olmak üzere mevcut hukuki mevzuatta istediğiniz değişikliği yapabilirsiniz" cevabını verdi. Özdağ, *age.*, s. 237; Ö. Öymen, *age.*, s. 265.

8 Sami Küçük, *Rumeli'den 27 Mayıs'a*, Mikado Yay., İstanbul 2008, s. 107; Abi İpekçi- Ömer Sami Coşar, *İhtilalin İçyüzü*, Türkiye İş bankası yay., İstanbul 2012, s. 199-200; Metin Tokar, *Yarı Silahlı, Yarı Kılıhlı Bir Ara Rejim 1960-1961*, Bilgi Yay., Ankara 1991, s. 75; Ö. Öymen, *age.*, s. 266.

9 *Resmî Gazete*, S. 10515, (30 Mayıs 1960), s. 1449; Cemil Koçak (Haz.), *27 Mayıs Bakanlar Kurulu Tutanakları*, C I, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2010, s. 87.

10 Dündar Seyhan, *Gölgedeki Adam*, Nurettin Uycan Matb., İstanbul 1966, s. 87; Erkanlı, *age.*, s. 21.

11 Tokar, *age.*, s. 29.

12 İpekçi-Coşar, *age.*, s. 225-228.

13 Darbeye katıldığını söyleyen subaylarla toplantı halindeyken Gürsel, "Çocuklar, artık ben geldim, buradayım, size gerek kalmadı. Hepiniz karargahlarınıza, şubelerinize dönün, gidin!" dedi.

büyük ihtiyaç duyuldu¹⁴. Bu düşünceye İstanbul'dan gelen hukuk profesörleri de destek verince darbeci subaylar, Başbakanlık'ta "Milli Birlik Komitesi" adıyla yeni bir yapılanmaya gitmeye karar verdiler.

Komite üyelerini seçmek için 8 kişilik bir komisyon kuruldu. Komisyon seçeceği komite üyeleri için çeşitli kriterler belirledi. Bu kriterler başında subayların darbe sürecindeki rolü geliyordu. Komiteye üye seçerken subayların mensup oldukları kuvvet komutanlıklarına da dikkat edildi. Ayrıca komiteye farklı darbeci gruplardan temsilcilerin alınmasına da büyük önem verildi¹⁵. Komisyon uzun bir uğraşı sonucunda komite üye sayısını mevcut adaylar üzerinden 38'e indirilebildi. 13 Haziran'da radyodan ilen edilen 38 kişilik MBK üyeleri¹⁶, 5 general, 9 albay, 6 yarbay, 11 binbaşı ve 7 yüzbaşidan oluşuyordu. Darbe hiyerarşi dışı bir müdahale olduğundan rütbeleri farklı ve yaşları 27 ile 65 arasında olan bu subaylar, eşit oy hakkıyla komite üyesi oldular. Bu kişiler ordu içindeki çeşitli eğilimlerin senteziydi¹⁷. Belirlenen MBK üyesi subaylar 24 Haziran'da yemin ederek Meclis binasında görevlerine başladılar¹⁸.

Komite darbeci subayları tatmin etmedi. Daha evvel darbe sürecinde önemli sorumluluğu olan fakat komite dışında kalan pek çok subayda (Talat Aydemir, Dündar Seyhan, Sadi Koçaş, vb.) bir kırgınlığa ve küskünlüğe sebep oldu¹⁹. Oysa Gn. Cemal Gürsel de dahil komite üyesi olan generaller, darbeye son anda katılırken, Komite içerisinde de diğer komite üyelerinden daha fazla idari

---

Gürsel'in darbeci subayları tasfiye çabasına, Sezai Okan masaya şiddetli bir yumruk vurarak avazı çıktığı kadar, "Yahu, ne diyor bu adam?" bağırarak tepki gösterdi. Turgut, *age.*, s. 202; Ö. Öymen, *age.*, s. 266.

14 M. Emin Aytekin, *İhtilal Çıkmazı*, Dünya yay., İstanbul 1967, s. 59.

15 Erkanlı, *age.*, s. 20; Akyaz, *age.*, s. 135-136; Özdağ, *age.*, s. 269; İpekçi-Coşar, *age.*, s. 237; Altan Öymen, *Umutlar ve İdamlar 1960-1961*, Doğan Kitap, İstanbul 2018, s. 188-189; Müşerref Hekimoğlu, *27 Mayıs'ın Roması*, Çağdaş Yay., İstanbul 1975, s. 142-143.

16 A. Öymen, *age.*, s. 189.

17 Cüneyt Arcaayürek, *Yeni Demokrasi Yeni Arayışlar 1960-1965*, Bilgi yay., Ankara 1984, s. 113.

18 *TCMBK GKT*, C I, B.1, (24 Haziran 1960), s. 3; *Milliyet*, 25 Haziran 1960; Sacit Karabrahimoğlu, *Türkiye Büyük Millet Meclisi*, Ege matb. Ankara 1968, s. 180; MBK üyelerinin ettiği yemin, "Bir karşılık beklemeden, adalet hukuk ve insan hakları prensiplerinden ve vicdani kanaatlerimden başka bir sınırla bağli olmaksızın kendimi Türk Milletine adadım. Vatanın ve Milletin mutluluğuna ve Milletin egemenliğine aykırı bir ülkü gütmeyeceğim. Demokratik Cumhuriyeti yeni Anayasaya göre düzenlemek ve iktidarı yeni meclise devretmek ülküsüne bağlıktan ayrılmayacağım. Bunun için şerefim, namusum ve bütün mukaddesatım üzerine and içerim". Ahmet Gürkan, *50. Yıl 1919-1973 Cumhuriyet, Meclis, Hükümetler, Başkanlar*, 27 Mayıs-12 Mart, Güneş Matb., Ankara 1973, s. 124; A. Öymen, *age.*, s. 194.

19 Cumhur Utku, *14'lerden Suphi Karaman'a İhtilal Mektupları*, Kaynak Yay., İstanbul 2006, s. 112.

sorumluluklara sahip oldular²⁰. Darbenin çekirdek kadrosunun önemli bir kısmı MBK dışında kalmıştı.

27 Mayıs sonrası tesis edilecek yeni askerî düzenin hukuki temellerini oluşturan geçici anayasa 12 Haziran'da tamamlandı²¹. 27 madde olarak hazırlanan bu geçici anayasayla²² darbeciler, yıktıkları anayasal düzenin yerine yenisini inşa etmek için darbeyi hukuki bir çerçeve içerisinde meşru bir temele oturttular²³. Böylece MBK, idari sorumluluklarının yanında Meclisin yasama faaliyetini gerçekleştirecek bir kurum olarak tesis edilmiş oldu²⁴.

Millî Birlik Komitesi Dönemi (12 Haziran 1960-13 Kasım 1960)

MBK ülke sorumluluğunu üstlendiği ilk andan itibaren başta Silahlı Kuvvetler olmak üzere üniversite, basın ve diğer kurumlar üzerinde reformlar yaparak ülkenin daha modern bir yapıya kavuşturulmasını amaçlıyordu²⁵.

Askerler reformlara uzmanlık alanlarına yakın ve acil gördükleri için ilk ordudan başladılar. Darbeci yönetim 3 Ağustos'ta orduda 235 general, amiral ve 5000'e kadar albay ve binbaşığı emekliye sevk ettiler. Bu işlemler Genelkurmay ve kuvvet komutanlarının bilgisi dışında yapıldı²⁶. Bu reformun bu kadar acil yapılmasında, kilit noktalara darbeci subaylar yerleştirilerek ordunun sürekli darbecilerin yanında olacağı düşünüldü²⁷. Oysa orduda sessiz bir tepki vardı²⁸.

20 Örneğin İstanbul Örfî İdare Komutanı olan Fahri Özdilek, emrindeki askerlerin 28 Nisan olaylarında gösterdiği müşfik tavrından dolayı yıldızı parladı. Gn. Özdilek, 19 yıl tabi senatör, 12 Eylül sonrası Danışma Meclisi Üyesi ve 1983'te Halkçı Parti Konya milletvekili olarak görev yaptı. Ş.D.

21 Geoffrey L. Lewis, *Modern Turkey*, Praeger Publishers, London 1974, s. 158.

22 *Resmî Gazete*, S. 10525, 14 Haziran 1960, s. 1533-1534.

23 Seyhan, *age.*, s. 81.

24 *Milliyet*, 23 Temmuz 1960; İpekçi-Coşar, *age.*, s. 244-246.

25 Erkanlı, *age.*, s. 37-38.

26 Sadi Koçaş, *Atatürk'ten 12 Mart'a... Anılar*, C II, May Yay., İstanbul 1977, s. 689.

27 Toker, *age.*, s. 115; A. Öymen, *age.*, s. 254.

28 27 Mayıs'a destek veren bir subay bu olayı, "bu bir katliamdır. Liyakatsizin liyakatliyi, isimsizin şöhretliyi, cahilin bilgiliyi, tecrübesizin tecrübeliyi yok ettiği bir katliamdır" şeklinde tarif ediyor. AYTEKİN, *age.*, s. 70; Bu reform hareketinin doğal sonucu olarak orduda sadece darbeci subaylar ve bu subayların dışında "etliye sütlüye karışmayanlar" kalabilmişti. Talat Turhan, "Silahlı Kuvvetler Birliği", *Darbeler, "Demirkarat"lar ve 27 Mayıs*, Haz. S. Göksu, Anahtar yay., İstanbul 1993, s. 173.

Askeriyeden sonra üniversitelerin durumu MBK gündemine geldi²⁹. Komite üyelerinden oluşan bir komisyon, üniversiteler hakkında bir çalışma yaptı. Bu çalışmaya göre MBK, 28 Ekim 1960 tarihli 114 ve 115 sayılı yasayla 147 öğretim üyesini hiçbir gerekçe göstermeden üniversiteden uzaklaştırdı³⁰. Kamuoyunda MBK'ya çok sert tepkiler geldi. MBK üyeleri de hatayı kabul ediyorlardı³¹ fakat MBK bu hatayı düzeltmek için bir çaba da göstermedi. Üniversitelerden sonra basına yönelik hazırlıklar gündeme geldi. MBK'nın üyesi Muzaffer Özdağ'ın "Babıali'den geçeceğiz" açıklaması gazetecileri çok tedirgin etti³². Kısa sürede askerler anladılar ki, Türkiye'de basın o kadar kuvvetlidir ki normal iktidarlar değil askerî yönetimlerin bile basının üzerine gitmesi çok zordu³³. Bu nedenle basınla ilgili bir düzenleme yapılmadı.

Darbenin üzerinden dört beş ay geçmeden, MBK'nın tasarrufları sorgulanmaya başlandı. Özellikle darbeye büyük destek veren kurumlara yönelik yapılan tasarruflar büyük tepki çekiyordu.

Millî Birlik Komitesinin Bölünmesi

MBK'nın kurulduğu ilk günlerden itibaren kendi içinde hiçbir zaman bir uyum olmadı³⁴. Fakat darbenin ilk günlerinde kimse bu durumu fazla bir sorun haline getirmedi³⁵. Sorunun temelinde MBK'nın ülke yönetimini tamamen üstlenmesiyle birlikte MBK üyeleri arasında sorunları çözme yönteminde çeşitli farklılıkların olmasıydı³⁶.

MBK üyeleri arasında ilk sorun kurulacak yeni hükûmetin üyelerinde çıktı. Zamanla MBK'nın bazı üyelerinin idari görevler alması komite içinde sorunlara sebep oldu. Bu görüş ayrılıkları gruplaşmalara ve komite içerisinde tartışmalara yol açtı. Komite içerisinde görüş ayrılıklarının giderilmesi için çeşitli girişimler

29 Sıtkı Ulay, *Harbiye Silah Başına 27 Mayıs 1960*, Ar Matbaası, İstanbul 1968, s. 150.

30 *Resmî Gazete*, S. 10641 (28 Ekim 1960), s. 2426-2427; Lewia, *age.*, p. 160.

31 Küçük, *age.*, s. 115; Bir MBK üyesinin ifadeleriyle, "müşavirlerimizin oyununa gelmiş, onların kendilerine yer açmak, eski şahsi hesaplarını görmek için giriştikleri oyunların aleti olmuşuk...". Erkanlı, *age.*, s. 45-47.

32 Toker, *age.*, s. 116; A. Öymen, *age.*, s. 268; Ahmet Er, *Hatıralarım*, Alternatif Yay., Ankara 2003, s. 59-60.

33 Erkanlı, *age.*, s. 53.

34 *Milliyet*, 22 Haziran 1960.

35 Numan Esin, *Devrim ve Demokrasi Bir 27 Mayısçının Anıları*, Doğan Kitap, İstanbul 2005, s. 99-10.

36 Koçaş, *age.*, s. 743.

oldu. Farklı grup üyeleri 1 Temmuz ve 9 Temmuz'da bir araya geldiler. Bu görüşmelerden bir sonuç elde edilemedi. Komite içerisinde 25 Ağustos'ta yeni bakanlar kurulu üyelerinin tespitinde de sert tartışmalar çıktı³⁷. Bazı MBK üyeleri Bakanlar Kurulunda görev yapacak bakanların MBK'dan seçilmesinde ısrar etmişlerse de bu fikri arkadaşlarına kabul ettiremediler. Bu olaydan sonra taraflar, birbirlerine şüpheyle bakarak karşılıklı güvensizlik tırmanmaya başladı³⁸. Komite üyeleri 27 Ağustos'ta ordu evinde tekrar bir araya geldiler³⁹. Fakat bu görüşmeden de bir anlaşma ve uzlaşma çıkmadı.

Komite içerisinde, askeri idarenin ne kadar daha iktidarda kalması gerektiğinde de bir anlaşma sağlanamıyordu. Bu konuda askerler iki farklı yaklaşımı seslendiriyorlardı. Komitenin özellikle generalleri, DP iktidarının devrilmesiyle, “işleri düzeltikten sonra”, anayasa ve seçim kanunu hazırlanarak iktidarın sivil bir yönetime devredilmesini savunuyorlardı. Sivil idareden kast edilen İsmet İnönü liderliğindeki CHP'ydi⁴⁰. Bu görüşe karşı çıkan alt rütbeli subaylar, meselenin sadece DP'yi iktidardan uzaklaştırmak olmadığını, bir süre daha iktidarda kalınarak ülkede sosyal, hukuki ve ekonomik alanda yapısal reformların gerçekleştirilmesi gerektiğini iddia ediyorlardı. Bu iki grubun dışında her iki fikre eşit mesafede duran komite üyeleri de vardı. Böylece komitenin önemli bir kısmı kısa sürede iki gruba ayrılmıştı⁴¹. Bu gruplar kendi içerisinde de homojen ve birebir aynı siyasi çizgide insanlardan oluşuyordu.

İki grubun güç dengesine bakıldığında iktidarda kalınmasını savunanlar komitede daha güçlü durumdaydılar. Bu gruptan Alpaslan Türkeş, Başbakanlık Müsteşarı olarak fiilen bir başbakan gibi tasarruflarda bulunurken⁴², Orhan Erkanlı MBK Genel Sekreteri olarak Komitenin bütün yazışmalarını elinde tutuyordu. Komitenin tarafsız grupta yer alan üyeleri de iktidarın sivillere devredilmesinde pek aceleci bir tutum içerisinde değildiler. Sivil yönetime bir an önce gidilmesini savunan grup üyesi generaller, Bakanlar Kurulunda da yer alıyorlardı. Ayrıca bu grupta Gn. Cemal Madanoğlu ve Osman Köksal, komuta ettikleri askeri

37 Toker, *age.*, s. 122.

38 İpekçi-Coşar, *age.*, s. 306.

39 İbrahim Hitay-Erdal Çetin, *İhtilallerin Tankçısı*, Ümit Yay., Ankara 2003, s. 36.

40 Seyhan, *age.*, s. 115; Ö. Öymen, *age.*, s. 278; Türkeş sivil idareye geçişten maksadın, iktidarın İnönü ve CHP'ye verilmesi olduğunu iddia etmektedir. Alpaslan Türkeş, *27 Mayıs, 13 Kasım, 21 Mayıs ve Gerçekler*, Dokuz Işık Yayınevi, İstanbul 1977, s. 89.

41 Erkanlı, *age.*, s. 141-143.

42 Seyhan, *age.*, s. 88.

birliklerle askeri güçlerini muhafaza ediyorlardı. İktidarda kalınmasını savunan grup üyesi askerlerin elinde doğrudan silahlı bir güç yoktu fakat bu grup Alb. Aydemir ve Alb. Seyhan gibi aktif birlik komutanlarıyla ilişkilerini sürdürerek diğer gruba karşı bir askeri denge kurmaya çalışıyorlardı⁴³. Bir an önce sivil yönetime geçilmesi fikrinin, en önemli savunucu ve gücü İsmet İnönü'ydü. MBK içerisinde gerginliğin tırmandığı bir anda İsmet İnönü, "Seçimlerin bir an önce yapılmasında sayılamayacak kadar çok millî menfaat vardır"⁴⁴ diyerek MBK içerisindeki bu görüş ayrılığında tarafını ve siyasi ağırlığını gösteriyordu.

MBK'nın bu durumu sürdürülebilir değildi. Çünkü sivil yönetime geçilmesini isteyenler, yeni bir anayasa yapılarak yasama yetkisini kullanacak bir Kurucu Meclis'in tesis edilmesinde çok ısrarcıydılar. Bu konuda çalışmalar da başlatılmıştı. Fakat geçici anayasaya göre yapılacak yeni bir anayasanın MBK'nın 5/4 onayına bağlıydı. Bu onayın mevcut komiteden alınması mümkün değildi. Artık iki grubun bir arada olmasına imkân kalmamıştı. Her iki taraf karşı tarafı ikna etmenin ya da bertaraf etmenin yollarını arıyordu⁴⁵. Kimse kendisini güvende hissetmiyordu⁴⁶. Her iki tarafta ordudaki gücünü artırmanın peşine düşmüştü⁴⁷. Taraflardan birisinin diğerini tasfiye etmesi kaçınılmazdı⁴⁸.

İktidarda kalmasını savunan grubun öncülerinden ve en çok dikkatleri çeken Alpaslan Türkeş, arkadaşlarının Ankara'da olmadığı 22 Eylül'de görevinden ayrıldı⁴⁹. Bu olay Komite içerisinde sivil yönetime geçişi savunan grubun bir başarısı olarak görüldü⁵⁰. Psikoloji ve idari üstünlük sivil yönetime geçilmesi tarafındaydı fakat Komite içerisindeki üstünlük iktidarda bir süre daha kalınsın diye gruptaydı.

Cemal Gürsel ve Cemal Madanoğlu kendi aralarında anlaşarak bir gece ansızın, karşı grubu tasfiye etme kararını aldılar. Gürsel, öncelikle İnönü'nün desteğini

43 Akyaz, *age.*, s. 141-142.

44 Özkaya, *age.*, s. 237; Tokar, *age.*, s. 925; Ö. Öymen, *age.*, s. 281.

45 Ulay, *age.*, s. 165.

46 İpekçi-Coşar, *age.*, s. 398; Özkaya, *age.*, s. 288.

47 Özdağ, *age.*, s. 352; İpekçi-Coşar, *age.*, s. 349.

48 Talat Aydemir, *Hatıratım*, YKY, İstanbul 2010, s. 63; Faik, *age.*, s. 86; Özkaya, *age.*, s. 284-285.

49 Özkaya, *age.*, s. 282; A. Öymen, *age.*, s. 270; Hitay-Çetin, *age.*, s. 39; Tokar, *age.*, s. 151-153; Türkeş kendi arzusuyla Müsteşarlıktan ayrıldığını iddia ediyor. Turgut, *age.*, s. 260.

50 MBK üyeleri farklı bir görev almayacaklar denildi fakat Madanoğlu ve Köksal bu kuralın dışında tutuldu. *Cumhuriyet*, 29 Eylül 1960.

aldı⁵¹. Böyle bir operasyon için gidecekler tespit edildi ve kalacak olan MBK üyelerinin desteği sağlandı⁵². Bu operasyon öncesi Gürsel, Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet komutanlarıyla görüşerek durum hakkında bilgilendirmede bulundu ve TSK üst yönetiminin onayını aldı⁵³. Ordu içinde 14'lerle birlikte hareket eden güçlerin, tarafsız kalması için girişimlerde bulunuldu⁵⁴.

İktidarda kalınmasını savunan gruptan O. Erkanlı'nın 11 Kasım'da Komiteden istifa etme kararını karşı grubun harekete geçmesi olarak yorumlayan Gn. Gürsel, 13 Kasım 1960'da MBK'yı feshettiğini, aynı anda 23 kişilik yeni MBK'nın kurulduğunu ve yeni MBK'da olmayan 14 eski üyenin emekliye sevk edildiğini açıkladı⁵⁵. Emekliye sevk edilen eski MBK üyelerine Dışişleri Bakanlığı Dış Teşkilatında 14 müşavirlik kadrosuna atanarak en az iki yıl yurt dışında kalma zorunluluğu getirildi⁵⁶. Yapılan bu tasfiye hakkında Gürsel, "Komite üyelerinden bazılarının tahripkâr, sapık fikirlere doğru kaydıkları, iktidarı bırakmamak, askeri bir dikta idaresi kurma yolunda çalıştıkları görülmüştür" dedi⁵⁷. Bu olay basında, dikta hevesine kapılan 14 MBK üyesinin demokrasi taraftarlarınca bertaraf edilmesi olarak görüldü ve bu doğrultuda yazılar yazılarak desteklendi⁵⁸.

Geçici anayasaya göre, MBK üyelerinin görevlerinden uzaklaştırılabilmesi için "ihamet" etmesi gerekiyordu. Aksi takdirde MBK üyesi istifa etmedikçe hiçbir

- 51 Gürsel ile İnönü arasında, Gürsel'in Cumhurbaşkanlığı ve kalan MBK üyelerine Tabii Senatörlüğe karşılık 1961 yılı içinde seçimlere gitme konusunda mutabakat sağlandıktan sonra Gürsel 14'lin tasfiyesine girişti. Kurtul Altuğ, *Bir Numaralı Tank*, Doğan Kitap, İstanbul 2006, s. 246.
- 52 Bir ara Gürsel ile Madanoğlu, 14'leri "Erzurum Kalesine hapsedmeyi düşündüler" fakat bu fikri gerçekleştirmediler. Esin, *age.*, s. 170.
- 53 Turhan, *agm.*, s. 173; Özdağ, *age.*, s. 368-369; Faik, *age.*, s. 87; İpekçi-Coşar, *age.*, s. 407.
- 54 Seyhan, *age.*, s. 119; Adnan Çelikoğlu, *Bir Darbeci Subayın Amları*, Haz. E. Konuksever, YKY, İstanbul 2010, s. 157; Hitay-Çetin, *age.*, s. 41.
- 55 *Resmî Gazete*, S. 10657, (17 Kasım 1960), s. 2537; Bu 14 MBK üyesi, Kurmay Albay Alpaslan Türkeş, Kurmay Yarbay Orhan Kabibay, Kurmay Binbaşı Orhan Erkanlı, Deniz Kurmay Binbaşı Münir Köseoğlu, Kurmay Yarbay Mustafa Kaplan, Tank Binbaşı Muzaffer Karan, Kurmay Binbaşı Şefik Soyuyüce, Piyade Binbaşı Fazıl Akkoyunlu, Deniz Kıdemli Yüzbaşı Rıfat Baykal, Kurmay Binbaşı, Dünder Taşar, Kurmay Yüzbaşı Numan Esin, Kurmay Yüzbaşı İrfan Solmazer, Kurmay Yüzbaşı Muzaffer Özdağ ve Jandarma Yüzbaşı Ahmet Er'di. A. Öymen, *age.*, s. 336-337; *Cumhuriyet*, 14 Kasım 1960.
- 56 Erkanlı, *age.*, s. 145; Gökman, *age.*, s. 192.
- 57 *Milliyet*, 15 Kasım 1960; Walter F. Weiker, *1960 Türk İhtilali*, Çev. M. Ergin, Cem Yay., İstanbul 1967, s. 155.
- 58 Faik, *age.*, s. 91; A. Öymen, *age.*, s. 338.

şekilde görevinden uzaklaştırılmazdı. Böylece bu tasfiye geçici anayasayı açıkça ihlal ederek gerçekleştirilmiş oldu.

Silahlı Kuvvetler Birliğinin Kuruluşu

27 Mayıs sonrası ordu içinde darbeci subaylara yönelik ilk rahatsızlıklar MBK'nın kurulması sürecinde başlamıştı. Özellikle üst rütbeli subaylara göre, MBK'ye ihtiyaç duyulması, üyelerinin seçiliş yöntemi ve seçilen üyelerin rütbelerine kadar birçok konuda yanlışlıklar yapıldı⁵⁹. Çünkü kurulacak bir MBK'da, başta Genelkurmay Başkanı olmak üzere kuvvet komutanları da yer almalıydı⁶⁰. Çünkü MBK üyeleri, bakanların ve Genelkurmay başkanının üzerinde bir statüye sahip olacaktı. Buna göre komite üyesi bir yüzbaşı, statü olarak Genelkurmay başkanının üzerindeydi. Bu durum MBK'nın, ordu teamüllerine aykırı bir tutum ve davranış içerisinde kurulmasına yol açtı. Oysa komite kurulurken bu hassasiyetler iletildi fakat darbeci subaylar bu isteği dikkate almadılar. Orduda belirgin fakat sessiz bir muhalefet ortaya çıktı⁶¹.

Daha dört ay dolmadan MBK'nın icraatları ve siyasi tercihleri darbeyi destekleyen askerler arasında da çeşitli kuşklara sebep oldu⁶². MBK'nın kendi içinde bir bölünme yaşaması, ordu içindeki gücünü ve prestijini iyice azalttı. Tasfiyeden sonra kalan 23 üyenin ordu içinde taraftar bulmak için çalışmalar yürütmesi⁶³ MBK'nın etkisini tamamen bitirdiği gibi askeri siyasetin asli taraflarından birisi haline getirdi. 27 Mayıs sonrası MBK'da haksızlığa uğradığını düşünen eski darbeciler de fırsat kolluyorlardı. Bu gelişmeler sonrasında 27 Mayıs darbesi sonrasında askerler arasında umut umutsuzluğa, MBK'da hayal kırıklığına yol açtı. Bu durum siyasetle yatıp kalkan ordu içinde yeni cunta yapılanmalarının önünü açtı⁶⁴.

Silahlı Kuvvetler Birliği'nin (SKB) ilk kez nerede, nasıl, ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu hakkında farklı rivayetler vardır. Talat Aydemir bu birliği

59 Böyle bir komitenin kurulmasını TSK hoş karşılamadı, Turhan, agm., s. 167; Seyhan, *age*, s. 131; Aytakin, *age*, s. 68.

60 Turhan, agm., s. 172.

61 Faik, *age*, s. 12; Yüzbaşı rütbesindeki bir MBK üyesi, Tümgeneral rütbesindeki bir Tümen komutanını arkasında yürütmekten çekinmiyordu. Turhan, agm., s. 168; Seyhan, *age*, s. 131.

62 Toker, *age*, s. 131.

63 Hitay-Çetin, *age*, s. 45.

64 Turhan, agm., s. 175; Seyhan, *age*, s. 132.

Ankara’da kendisinin kurduğunu iddia ederken⁶⁵, bazı MBK üyeleriyle (Mucip Ataklı, Şükran Özkaya ve Emanullah Çelebi) birlikte Gn. Faruk Güventürk de kendisinin kurduğunu söylemekteydi⁶⁶. Bir başka iddiaya göre MBK üyesi Ekrem Acuner Yassıada Komutanı T. Güray’la böyle bir oluşuma gitmişti. Bu konu hakkında açık bir belge ve kesinleştirilmiş bir bilgi yoktur. Hatıralarda herkes kendi etrafında kurulduğunu iddia etmekteydi. Sonuçta MBK’nın kendi sorunlarıyla uğraştığı, komutanların orduya hâkim olmakta zorlandığı, siyasetin kışlaya girdiği böyle bir dönemde “cuntaların kurulması piyade çadırı kurmaktan kolay oluyordu”⁶⁷.

Herkesin kendi rolünü abarttığı bu oluşumun, MBK’dan rahatsız olan İstanbul ve Ankara’daki bazı üst düzey subaylar tarafından MBK’daki 14 askerinin tasfiyesinden sonra kurulduğu açıktır. Zira SKB, Gürsel’in dar bir çerçevede hareket eden, komiteyi umursamaz davranışlarına karşı bir tedbir olarak düşünüldü. Çünkü SKB, MBK’nın olumlu icraatlarının arkasında durarak “demokratik bir rejim” için kurulmuştu. Kısacası SKB’nin amacı “İhtilali korumaktı”⁶⁸.

SKB hiyerarşik piramide uygun olarak yapılandırıldı. Birliğin üyeleri arasında Hava Kuvvetleri Komutanı, Jandarma Genel Komutanı, 1. Ordu komutanı hatta Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay’da vardı. Böylece ağırlıklı olarak general ve albayların üye olduğu bir birlik halindeydi. SKB’ye özellikle üst düzey komutanların üye olması, 27 Mayıs benzeri bir müdahalede alt rütbeli subayların etkin olmasını önlemek amacını taşıyordu⁶⁹. Böylece MBK’da yaşandığı iddia edilen hatalar tekrar edilmeyecekti.

SKB tasfiye edilen eski MBK üyesi 14’lerle birlikte hareket etmiyordu fakat fikirlerinde benzerlikler vardı. Çünkü bu subaylarda tam manasıyla demokrasiyi getirebilmek için gerekli reformlar, otoriter bir idarenin gücüne dayanarak yetkin kadrolarca mümkün olabilir diyorlardı⁷⁰. Bu nedenle SKB mensupları da askerinin iktidardan acele ayrılmasını istemiyorlardı.

65 Çelikoğlu, *age.*, s. 159.

66 Faik, *age.*, s. 101; Seyhan, *age.*, s. 135-137; Akyaz, *age.*, s. 152-153; Özkaya, *age.*, s. 319.

67 Ö. Öymen, *age.*, s. 308.

68 Altuğ, *age.*, s. 264.

69 Akyaz, *age.*, s. 154-155; Turhan, agm., s. 178.

70 Seyhan, *age.*, s. 147.

Millî Birlik Komitesi ile Silahlı Kuvvetler Birliği Arasındaki İlk Çatışma: Tansel Olayı

SKB'nin ordu üst kademelerinde etkili olması özellikle MBK'ye karşı bir alternatif haline gelmesi MBK'yı çok rahatsız etti. Çankaya'da Cemal Gürsel başkanlığında gerçekleşen toplantıyla, SKB'nin lider kadrosundan Hava Kuvvetleri Komutanı Gn. Tansel emekliye sevk edildi. Fakat bu kararı uygulamak mümkün olmayınca Gn. Tansel'i etkisizleştirmek için Washington'a Türk askeri misyona danışman olarak gönderilmesine karar verildi⁷¹. Gn. Tansel'in uzaklaştırılmasıyla birlikte sıranın kendilerine geleceğini gören SKB'li subaylar, emrindeki askerleri alarm durumuna geçirerek 6 Haziran 1961'de Cemal Gürsel ve MBK'a karşı bir ultimatoma verdiler⁷². Ankara ve Çankaya üzerinden askerî jetler taciz uçuşları yaptılar. SKB bu ultimatoma yerine getirilmemesi durumunda iktidara el koymaya kararlıydı⁷³.

SKB verdiği ultimatomla Gürsel, MBK ve Genelkurmay Başkanlığına boyun eğdi. Gn. Tansel'i Washington'a götüren uçak SKB'ye mensup jetler tarafından sınırı geçmeden geri çevrildi ve Tansel uçaktan indirilerek görevine iade edildi. SKB'nin verdiği ultimatoma şartları tamamen karşılandı⁷⁴. Böylece emir-komuta zinciri dağılmış, ordu içindeki hiyerarşi tamamen işlemez hale getirilmişti. SKB'nin Tansel olayıyla birlikte gerçekleştirmiş olduğu müdahale, MBK'yı etkisizleştiren fiili bir darbedir. SKB bir adım daha öne çıkarak iktidarı almak yerine MBK'nın arkasında kalarak MBK'yı yönlendirmeyi tercih etti⁷⁵.

71 Weiker, *age.*, s. 162; William Hale, *Türkiye'de Ordu ve Siyaset*, Çev. A. Fethi, Alfa Yay., İstanbul 2014, s. 183; Turhan, *agm.*, s. 176.

72 "1. Korgeneral İrfan Tansel, eski vazifesi olan Hava Kuvvetleri Komutanlığına iade edilecektir. 2. Millî Müdafaa Vekili Muzaffer Alankuş, Kara Kuvvetleri Kumandanı Celal Alkoç, 2. Ordu Kumandanı Şefik İler, Deniz Kuvvetleri Kumandanı Zeki Özak emekliye sevk edileceklerdir. 3. Hava Kuvvetlerinde bizim hareketimize karşı duranlar, Hava Kuvvetleri Kumandanının tanzim edecekleri listeye göre emekliye sevk edileceklerdir. 4. Korgeneral Cemal Madanoğlu Örfi İdare Kumandanlığından, Muhafız Alayı Kumandanı Osman Köksal Muhafız Alayı Kumandanlığından alınacak, Millî Birlik Komitesi'ndeki vazifelerine döneceklerdir. 5. Orduda yapılacak tayin, terfi ve tasfiyelere Millî Birlik Komitesi karışmayacaktır. 6. Millî Birlik Komitesi üyelerinden hiçbirisi bundan sonra Millî Birlik Komitesi'nden tasfiye edilmeyecek ve istifaya zorlanmayacaktır. Seyhan, *age.*, s. 139; Faik, *age.*, s. 117; Çelikoğlu, *age.*, s. 168; Hitay-Çetin, *age.*, s. 51-52.

73 Koçaş, *age.*, s. 815; Faik, *age.*, s. 108.

74 Muhsin Batur, *Anılar ve Görüşler, Milliyet Yayınları*, İstanbul 1985, s. 96.

75 Akyaz, *age.*, s. 160.

Silahlı Kuvvetler Birliği'yle Millî Birlik Komitesi'nin İlişkileri

SKB'nin iktidar üzerindeki etkisi Genelkurmay Başkanı Sunay'ın SKB'yle daha fazla ilgilenmesini sağladı. Sunay, SKB tarafından kabul edilmiş olan prensipleri, 28 Haziran 1961'de Silahlı Kuvvetlere tamim olarak yayınlattı⁷⁶. SKB'nin yayınlanan bu prensiplerine göre, “Memleketin ve rejimin selameti icabı” askeri müdahale yapılabilir. MBK ve 27 Mayıs'ın kimse karşısında olamaz. Seçimle gelecek sivil idarede 27 Mayıs'ı ve getirdiği yeni düzene karşı bir tutum içinde olamazdı. SKB'nin yayımlanan bu prensipleri, siyaseti ve ülkenin geleceğini açıkça askeri bir vesayet altına sokuyordu.

SKB'nin hızla güçlenmesi ve genişlemesi üzerine 25 Ağustos 1961'de Jandarma Okulu Şeref salonunda toplanan subaylar yemin ettiler⁷⁷. SKB gayri resmi bir kurumsal yapılanma içindeydi. Askerler siyasetle ilgili ve ülke gündemini yakından takip ediyorlardı. SKB Genel Kurulu her gün toplanıyordu. Jandarma Subay okulunda gerçekleştirilen bu toplantılara Jandarma Genel Komutanı Gn. Doruk başkanlık ederdi. Toplantılarda siyasi alanlarda yapılması gereken işler ve tedbirler tartışılarak karar altına alınıyordu. Bu kararlar silahlı kuvvetlere yönelikse Genelkurmay Başkanına, siyasete ve ülke gündemine yönelikse MBK'ye iletilerek gereğinin yapılması isteniyordu. Bu isteklerde büyük ölçüde yerine getiriliyordu⁷⁸.

Yassıada Mahkemesi'nin Kararları

Yassıada Mahkemesi'nde sona doğru yaklaşıldıkça, ordu içerisinde gerilimin dozu yükselmeye başladı. SKB içerisinde özellikle albaylar hararetle idamların infazını savunuyorlardı. SKB'nin daha önce açıklanan prensipleri içerisinde Madde 3d, “Yassıada davasında birinci derecede suçlular için Yüksek Adalet Divanı'nın verdiği kararlar derhal tasdik ve infaz edilecektir” deniliyordu. Bu maddeye göre SKB, dava sonrasında mahkemenin vereceği idam cezalarının MBK tarafından mutlaka uygulanmasını istiyordu.

76 Hale, *age.*, s. 185; Seyhan, *age.*, s. 144-145; Turhan, *agm.*, s. 196-197.

77 “Türk milletinin bekasını, 27 Mayıs'ın inkılap ruhunun devamını, demokratik bir rejimin kurulmasını temin ile, Millî Birlik Komitesinin müspet icraatını destekleyeceğime ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin siyasetten uzak kalmasının temini hususunda kendimi şimdiden Türk milletine feda edeceğime namusum ve şerefim üzerine and içerim” şeklinde yemin ediyordu. Seyhan, *age.*, s. 147; Faik, *age.*, s. 102; Ö. Öymen, *age.*, s. 311.

78 Turhan, *agm.*, s. 187; Seyhan, *age.*, s. 143.

Eski MBK üyesi Alpaslan Türkeş⁷⁹ ve CHPLideri İsmet İnönü idamların yapılmasına kesin karşıydılar⁸⁰. Bakanlar da idamların doğru olmayacağını açıkladılar⁸¹. Ordunun çeşitli kademelerinde sıklıkla yapılan toplantılardan ordunun idamların lehinde bir tavır içinde olduğu anlaşılıyordu⁸². Ordunun özellikle genç subayları arasında DP iktidarına ve liderlerine karşı büyük bir kin ve düşmanlık vardı. Bu genç subaylar ısrarla idamları savunuyorlardı⁸³.

Ülke gündeminde olduğu gibi MBK gündeminde de idamlar vardı. Görüşmeler neticesinde MBK'nın bütün üyelerinin idam hakkındaki eğilimleri biliniyordu. Başta Cemal Gürsel ve generaller idamlara karşı çıkarken Ekrem Acuner ve havacılar SKB'yle birlikte çalışarak idamları şiddetle savunuyorlardı⁸⁴. İdamlara karşı çıkan üyeler üzerinde büyük bir psikolojik baskı kurulmuştu. MBK üyesi olan ve idamlara karşı tutum içinde olan üyeler kendi hayatlarından endişe etmeye başladılar⁸⁵.

Yassıada Mahkemesi 4'ü oy birliğiyle toplam 15 kişi hakkında idam kararı verdi. Bu kararlar hızla Ankara'ya ulaştırıldı. Aynı gün saat 18.00'de toplanan MBK oturumuna Cemal Gürsel başkanlık etti. Gürsel idam hükmünün infazını isteyenlerin el kaldırmamasını istedi. 13 MBK üyesi infazlardan yana el kaldırdılar⁸⁶.

79 Enver Durmuş, *Yassıada'dan İmralı'ya*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1990, s. 30-31.

80 İ. Hitay-E Çetin, *age.*, s. 66; Ö. Öymen, *age.*, s. 329.

81 M. Hekimoğlu, *age.*, s. 175; S. Küçük, *age.*, s. 126.

82 Yıldız, agm., s. 45; Hekimoğlu, *age.*, s. 177; Küçük, *age.*, s. 126.

83 Bu düşmanlık öyle boyutlara ulaşmıştı ki, idamlıkların tutulduğu İmralı adasına çıkarak "Duyduklarımız doğruysa, onların (MBK) yerine getirmekten korktukları kararı, burada biz infaz edeceğiz!" dediler. Üsteğmen ve binbaşı arasında rütbelere sahip bu 200 subay zor teskin edilerek olası bir taşkınlığın önüne geçildi. Tarık Güryay, *Bir İktidar Yargılanıyor*, Cem Yay., İstanbul 1971, s. 346-347.

84 SKB kurmaylarınınca hazırlanan plana göre, MBK idam cezalarını onaylamazsa komite üyeleri tutuklanarak yönetime el konulacaktı. Hekimoğlu, *age.*, s. 177; Ö. Öymen, *age.*, s. 329.

85 Ö. Öymen, *age.*, s. 329; Görüşme yapılacağı gün Meclisin etrafı SKB'ya bağlı askerlerce çevrilmişti. Uğur Mumcu, *İnkılap Mektupları*, Tekin yay., İstanbul 1994, s. 161; SKB'nin kudretli Albayı Aydemir bu iddiaları reddediyor. Durmuş, *age.*, s. 110.

86 Oylamada Gürsel'le birlikte Özdilek, Ulay, Köksal, Küçük, Karaman, Gürsoytrak, Özgür, Karavelioğlu idamlara el kaldırmadı. Diğer komite üyeleri idamların infazı lehinde oy kullandılar. Toker, *age.*, s. 281; Durmuş, *age.*, s. 33.

Aslında tem tersi bir durum varken son anda dört üye (Okan, Yıldız⁸⁷, Özgüneş⁸⁸ ve Yurdakuler) fikir değiştirmişlerdi. Gürsel'in teklifiyle mahkemede oy çokluğuyla verilen idam cezaların durdurulması kararlaştırıldı. Son anda Bayar'ın 65 yaş üzerinde olduğu göz önünde tutularak idam cezası kaldırıldı. Görüşmeler neticesinde on beş idam kararından üç idamın infaz edilmesine, geri kalanların ömür boyu hapse çevrilmesine karar verildi⁸⁹.

SKB ve 21 Ekim Protokolü

Tarafsız ve dürüst bir seçim yaparak iktidarı kazanan partiye bırakmak SKB'nin prensipleri arasındaydı. Fakat o prensiplerin belirlendiği siyasal şartlarla, seçimler sonrasında ortaya çıkan atmosfer arasında bir hayli farklılıklar ortaya çıktı. Prensiplerin belirlendiği esnada ordu hiçbir şekilde AP'ye şans tanımıyordu. Anayasa referandumu ve genel seçimler öncesinde AP, izlediği politikalarda asker gözünde büyük bir prestij kaybetti. Zira bu süreçte askerlerde AP'nin 27 Mayıs karşıtı bir parti olduğu izlenimi ortaya çıktı⁹⁰.

27 Mayıs sonrasında ilk genel seçimler 15 Ekim 1961'de yapıldı ve seçim sonuçları büyük bir sürpriz oldu. Kamuoyu gibi askerlerde seçimlerden CHP'nin tek başına hükümeti kuracak bir başarıyla çıkacağını bekliyorlardı. Oysa seçimlerde CHP, tek başına hükümeti kurabilecek bir başarı yakalayamadığı gibi DP'nin devamı olan partiler (AP, YTP, CKMP), rahatlıkla bir koalisyonla hükümeti kurabilecek sonuca ulaşmışlardı. Bu seçim MBK'yı oldukça zor bir duruma düşürdü⁹¹. Bu

87 MBK Üyesi Ahmet Yıldız son ana kadar idamlara karşı durdu. Hatta İnönü'den idamlara karşı daha fazla destek isteyen komisyonda yer aldı. Fakat son anda fikrini değiştirdi. Yıldız'ın fikir değiştirmesinde SKB'nin büyük etkisi oldu. Yıldız'a göre Yassıada Mahkemelerinde Savcı olarak görev yapmış S. Tüzün'ün kendisine, T. Aydemir'in etrafındaki subaylara, MBK idamları onaylamazsa, MBK üyeleri kurşuna dizilcek şekilde yemin ettirdiğini söyledi. Ayrıca SKB'nin önde gelen isimlerinden Jandarma Kuvvetleri Komutanı A. Doruk'un Yıldız'ı bir kenara çekerek, idamların altında mutlaka senin de imzan bulunsun diye ikaz ettiğini ifade etmektedir. Yıldız, agm., s. 44.

88 MBK Üyesi Mehmet Özgüneş'te idamlara karşıydı, son anda fikrini değiştirdi. Özgüneş, idam oylamasından iki gün sonra MBK Üyesi S. Küçük'e," Albayım ben çok vicdan azabı çekiyorum. Biliyorsunuz ki ben idamların aleyhindeydim. Fakat idamlar lehinde oy kullandım. İdamların karar bağlanacağı gün öğleden sonra Harp Okulu Komutanı Kurmay Albay Talat Aydemir telefon ederek benimle görüşmek istediğini bildirdi. Mecliste buluştuk. Bana yüce divanın oy birliğiyle aldığı idam kararlarının Silahlı Kuvvetler Birliği olarak yerine getirilmesini, yani idamların yapılmasını istiyoruz. İdamlar aleyhinde oy kullananların akıbetlerinin ölüm olacağını bildirmek isterim. Ona göre hareket et diyerek ayrıldı. Ben bu uyarıya uyarak idamlar lehinde oy verdim" dedi. Küçük, *age.*, s. 128.

89 *Resmî Gazete*, S. 10908, (16 Eylül 1961), s. 5161; *Milliyet*, 16 Eylül 1961; Küçük, *age.*, s. 127.

90 Aytekin, *age.*, s. 114.

91 Hekimoğlu, *age.*, s. 195.

seçim sonuçlarını hiçbir SKB mensubunun hazmetmesi mümkün değildi⁹². Orduyu izleyen gazetecilerde “yeni bir ihtilal” bekliyorlardı⁹³.

Bu zamana kadar seçimlerin en iyi çözüm olduğunu iddia eden askerler de “Bu meclise memleket teslim edilmez” demeye başladılar⁹⁴. Cunta karargâhı olan Jandarma Subay Okulu’nda seçimlere yönelik verilen ilk tepki, “Hemen darbe yapalım!” oldu⁹⁵. Darbe olmaması için en iyimser yorumu yapan Jandarma Genel Komutanı Gn. Doruk bu seçim sonuçlarına göre Gürsel cumhurbaşkanı, İnönü başbakan olacak dedi. Çünkü ordu içinde İnönü’nün şahsına karşı büyük bir teveccüh vardı ve İsmet Paşa’nın siyasetteki bu tıkanıklığı çözebilecek tek kişi olduğunda herkes birleşiyordu. Aksi durumda SKB için müdahale tek seçenek olarak görülüyordu⁹⁶.

21 Ekim’de SKB’ye mensup 10 general ve 28 albay seçimleri ve siyasi gündemi görüşmek için İstanbul Harp Akademileri’nde bir araya geldiler. Bu toplantı gündeminde kesinlikle ihtilal yoktu⁹⁷. Askerler seçimler üzerinde fikirlerini paylaşırken bir anda askerlerin ortak hassasiyetlerini ifade eden “21 Ekim Protokolü” hazırlandı. Bu protokolle SKB, “iktidarı, milletin hakiki ve ehliyetli mümessillerine tevdi” etmek için siyasi partilerin kapatılmasını ve MBK’nın feshedilmesini istiyordu. Aksi takdirde 25 Ekim’e kadar (Meclisin açılma tarihi) SKB iktidara müdahale edecekti⁹⁸. Bu kararlara Ankara’daki SKB üyesi subaylarda imza attılar. 21 Ekim Protokolüyle SKB, ülkeyi yöneten MBK’ye karşı açıkça darbe yapıyordu.

92 Seyhan, *age.*, s. 151.

93 Arcayürek, *age.*, s. 135.

94 Çelikoğlu, *age.*, s. 172.

95 Hitay-Çetin, *age.*, s. 71.

96 Seyhan, *age.*, s. 152; Faik, *age.*, s. 68.

97 Aytekin, *age.*, s. 127.

98 21 Ekim 1961 Protokolünün bütün maddeleri; “1-Türk Silahlı Kuvvetleri Mensupları, aşağıda açık imzaları bulunanlar, 21 Ekim 1961 günü saat 14.30’da toplanmışlar ve gündemlerinde mevcut olan konuları müştereken müzakere etmişler ve ittifakla aşağıdaki karara varmışlardır: a) Türk Silahlı Kuvvetleri, 15 Ekim 1961 günü yapılmış olan seçimlerden sonra gelecek yeni Türkiye Büyük Millet Meclisi toplantısından evvel, fiilen duruma müdahale edecektir. b) İktidarı, milletin hakiki ve ehliyetli mümessillerine tevdi edecektir. c) Bütün siyasi partiler faaliyetten men edilecek, seçim neticeleriyle Milli Birlik Komitesi feshedilecektir. d) Bu kararın tatbiki 25 Ekim 1961’den sonraki bir güne tehir edilmeyecektir. 2-İşbu zabıt varakası üç nüsha olarak tanzim edilmiş ve bütün üyeler tarafından aynı anda imza edilmiştir. Seyhan, *age.*, s. 155; Faik, *age.*, s. 174-175; Çelikoğlu, *age.*, s. 172-173; Hitay-Çetin, *age.*, s. 72.

MBK'nın 21 Ekim Protokolüne Karşı Çabaları

21 Ekim Protokolünü beklemeyen MBK, Cemal Gürsel başkanlığında bir toplantı yaptı ve bu protokole karşı uygulanacak stratejiyi belirledi. Gürsel 23 Ekim sabah 09.00'da radyoya gönderdiği bir bildiriyle, siyasi partilerin önemine vurgu yaparak yeni anayasaya göre sürecin devam edeceğinden söz etti⁹⁹. Gürsel bu tavırla 21 Ekim protokolüne karşı bir tutumla direneceğini gösterdi.

23 Ekim'de Ankara'da baş döndürücü bir trafik başladı. Öncelikle Gürsel, öğle vakti siyasi parti liderleriyle bir toplantı yaparak seçim sürecini değerlendirdi ve Silahlı Kuvvetlerin rahatsızlıklarını paylaştı. Bu esnada Genelkurmay Başkanı Sunay, Silahlı Kuvvetlerin Genişletilmiş Komuta Konseyi'yle bir araya geldi. Toplantıda ordunun hassasiyetleri ve 27 Mayıs müdahalesinden söz edilerek olası bir darbenin önüne nasıl geçilebileceği konuşuldu. Genelkurmay Başkanı Sunay'ın tavrı generaller üzerinde etkili oldu ve askerler darbeyi önleyebilecek yol üzerinde anlaştılar¹⁰⁰. Komutanlarla görüşen Cemal Gürsel, üç maddelik bir anlaşma üzerinde mutabakat sağladı. Önemli olan bu anlaşma maddelerini siyasi parti liderlerine kabul ettirmektir. MBK Bakanlar Kuruluna bilgi verdi. Saat 23.00'da kabinenin bazı sivil bakanlarıyla dört siyasi parti lideri bir araya geldiler. Sabaha kadar devam eden müzakereler sonucunda askerlerin talepleriyle siyasi parti liderlerinin görüşleri ortak bir metinde toplandı. Çankaya Protokolü denilen bu mutabakat belgesini 24 Ekim saat 10.00'da Çankaya'da siyasi parti liderleri, askerlerin gözü önünde imzaladılar. Siyasi partiler Çankaya protokolüyle; Cemal Gürsel'i Cumhurbaşkanı seçeceklerini, ordudan ihraç edilen askerlerle ilgili herhangi bir girişimde bulunmayacaklarını, "şimdilik" kaydıyla Yassıada mahkumlarına af konusunu gündeme getirmeyeceklerini kabul ettiler¹⁰¹.

99 *Milliyet*, 24 Ekim 1961.

100 Seyhan, *age.*, s. 157; Aytekin, *age.*, s. 208; Hitay-Çetin, *age.*, s. 75; Hale, *age.*, s. 191.

101 Çankaya Protokolünün tam metni; 1. Partiler, Cumhurbaşkanlığı için aday göstermeyeceklerdir. Gürsel'e rey verilmesi için liderler elden gelen gayreti gruplarında sarf edeceklerdir. 2. Ordu mensuplarının maddi ve manevi huzur içinde vazife görmeleri başlıca emelimizdir. Onlar ile alakalı her mevzuu bu çerçevede mütalaa etmekteyiz. Bu meyanda ordu mensuplarına tanınmış herhangi bir hakkı geri almayı da asla düşünmüyoruz. 42 numaralı kanunu değiştirmeyi düşünmediğimiz gibi, bu mevzuda söylenilmiş bir sözümüz yoktur. Prensipten ordu bünyesinde ihtilat (karışıklık) yapacak her türlü tasarrufun aleyhindedir. 3. Af müessesesinin ortadan kaldırılması mahiyetinde istikbale muzaf (geleceğe bağlayan) bir taahhütte bulunmak, millî hakimiyet ve hukuk prensiplerine ve anayasa esaslarına aykırıdır. Bununla beraber, siyasi mülahazalar ile yersiz ve zamansız olarak af müessesesinin kullanılmasına aleyhtarız. Yassıada hükümlerine şimdilik bir af kanunu çıkarılması yolunda partimizce alınmış herhangi bir kararımız olmadığı gibi partimizde bu yolda bir temayül de mevcut değildir. *Milliyet*, 25 Ekim 1961; B. Faik, *age.*, s. 168.

Silahlı Kuvvetler Birliği ve Millî Birlik Komitesinin Sonu

Çankaya Protokolüyle siyasi gerilim düşürüldü. Siyasete bir rahatlama geldi. Genelkurmay Başkanı Sunay, basına gönderdiği bildiriyle, siyasi partilerle asker arasında herhangi bir sorun olmadığını bildirdi¹⁰². Görev süresi dolan MBK, basına verdiği beyannamede, verdiğimiz sözü tutarak sivil yönetime geçiyoruz dedi¹⁰³. 25 Ekim 1961'de Meclis açıldı. Meclise askeri üniformasıyla gelen Gürsel¹⁰⁴, yönetimleri döneminde hak ve hürriyetlere verdiği değere dikkat çekerek, bu süreçte özellikle MBK ve orduya teşekkür ettiğini söyledi¹⁰⁵. Meclisin açılmasıyla MBK üyeliği sona eren ve Senatonun tabii üyesi olan askerler, yemin ederken askerce selam vererek esas duruşa geçtiler¹⁰⁶. 31 Ekim'de eski MBK üyelerine Genelkurmay Başkanı Sunay imzalı bir mektupla, ordudan ayrıldıkları bildirilerek senatörlük vazifesinde başarılar dileniyordu¹⁰⁷.

Silahlı Kuvvetler Birliği'nin Millî Birlik Komitesi'ni tarih göstererek tehdit ettiği 21 Ekim protokolü başarılı olamadı. SKB'nin general üyelerinin Ankara'da Sunay'la anlaşması örgüt içerisinde büyük tepkilere sebep oldu. Bu durum SKB'nin parçalanmasına yol açtı. 25 Ekim'den itibaren Albaylar SKB'den ayrı ve bağımsız hareket etmeye başladılar¹⁰⁸. Yaşanılan bu siyasi tecrübeler ordu içerisinde cunta yapılanmasının sonunu getirmedi fakat SKB büyük bir darbe yedi. Kendi içerisinde kurdukları düzen bozuldu.

Sonuç

27 Mayıs askerî müdahalesi sonrasında fiili bir askerî idare tesis edildi. Darbeciler MBK altında birleşerek fiili bir askerî idare kurdular. Darbenin yapılmasına karşı silahlı kuvvetler içinden olumsuz tutum gelmedi fakat özellikle askerî hiyerarşiyi hiçe sayan MBK'nın kurulması ve uygulamalarından belirgin bir rahatsızlık oldu. Fakat bu dönemde askerlerin rahatsızlıkları dışı vuran bir eylemi görülmüdü.

Farklı rütbe ve yaştaki 38 askerın eşit koşullar altında bir arada ve uyum içinde

102 *Cumhuriyet*, 25 Ekim 1961; *Akis*, 30 Ekim 1961, s. 11; *Milliyet*, 25 Ekim 1961.

103 *Milliyet*, 24 Ekim 1961.

104 Gürsel'in SKB cuntasına karşı böyle bir tedbirle hareket ettiği iddia edilmektedir. Hekimoğlu, *age.* s. 199.

105 *Milliyet*, 26 Ekim 1961.

106 *Milliyet*, 26 Ekim 1961.

107 Utku, *age.*, s. 91.

108 Özkaya, *age.*, s. 368.

çalışması kolay değildi. Komite hiçbir zaman uyum içinde çalışmadı. İhtilaf ilk günlerden başlayıp tarafların birbirini tasfiye etmesine kadar sürdü. Komite içerisindeki temel anlaşmazlık konusu bir taraf yeni bir anayasa ve seçim kanunu yaparak hızla seçimlere gidelim derken diğer taraf iktidarda bir süre daha kalarak demokrasi için ülkenin ihtiyaç duyduğu yapısal reformları gerçekleştirilelim diyordu. Bu görüş ayrılığı 14 komite üyesinin tasfiye edildiği 13 Kasım'a kadar sürdü. MBK içerisinde yaşanan bu bölünme, MBK'nın ordu içindeki gücünü zayıflattı.

MBK'nın hataları ordu içerisinde yeni bir cunta yapılanmasına yol açtı. TSK içerisinde farklı cuntaların oluşmasına imkân tanımamak ve MBK'nın oluşumunda göz ardı edilen hiyerarşiyi göz önünde tutacak yeni bir cunta yapılanması için Silahlı Kuvvetler Birliği (SKB) kuruldu. SKB mensupları general ve albaylardan oluşuyordu. Ordu içinde önemli bir güç haline gelen SKB, Gn. Tansel'in görevine iadesini gerçekleştirerek MBK'ya bir güç olarak varlığını kabul ettirmiş oldu. SKB, MBK üzerinde kurduğu vesayet düzeniyle ülkenin en etkili gücü haline geldi. SKB, Yassıada Mahkemesi kararlarının MBK tarafından onaylanarak infaz edilmesinde de kendisini gösterdi.

15 Ekim seçimlerinin sonuçlarından memnun olmayan SKB, 21 Ekim'de imzaladığı protokolle siyasi partileri kapatmak ve MBK'yı tasfiye etmek için harekete geçti. Böyle bir tavır karşısında MBK, siyasi partiler, bakanlar kurulu ve ordunun ileri gelenleriyle birlikte hareket ederek SKB'ye karşı direndi. Gürsel ve Sunay'ın müşterek tavrıyla SKB içerisindeki generaller de ikna edilerek SKB'nin müdahale planı etkisiz hale getirildi. Bu durum SKB içerisinde bölünme ve ayrışmalara yol açtı. Böylece SKB siyasette büyük bir güç ve etki kaybına uğradı. Fakat SKB seçimler sonrası siyasi dengelerin kurulması ve izlenecek politikaların tespitinde de en önemli belirleyici güç olduğunu gösterdi.

25 Ekim'de meclisin açılmasıyla birlikte görev süresi sona eren MBK, bütün yetki ve sorumluluğu parlamentoya devretti. Böylece 27 Mayıs'la gelen askerî idare kendi arzusuyla iktidarı bırakmış oldu. Fakat 27 Mayıs'ın arkasında bıraktığı askerî vesayet daha uzun yıllar siyasetin üzerinde varlığını hissettirecekti.

Kaynaklar

Resmi ve Özel Süreli Yayınlar

Akis

Cumhuriyet

Milliyet

Resmî Gazete

T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı (*TCMBK GKT*)

Tetkik Eserler ve Hatıralar

Ahmad Feroz, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Ter. Y. Alogan, Sarmal Yay., İstanbul 1995.

Akyaz Doğan, *Askerî Müdahalelerin Orduya Etkisi*, İletişim Yay., İstanbul 2009.

Altuğ Kurtul, *Bir Numaralı Tanık*, Doğan Kitap, İstanbul 2006.

Arcayürek Cüneyt, *Yeni Demokrasi Yeni Arayışlar 1960-1965*, Bilgi Yay., Ankara 1984.

Armaoğlu Fahir, "Amerikan Belgelerinde 27 Mayıs Olayı", *Belleten*, LX/227, (1996), s. 203-226.

Artus Amil, "27'nci Yılında 27 Mayıs: İhtilalin Adalet Bakanı Amil Artus'un Anıları", Yay. Haz. İ. Soysal, *Milliyet*, 15-29 Mayıs 1987.

Aydemir Talat, *Hatıratım*, YKY, İstanbul 2010.

Aytekin M. Emin, *İhtilal Çıkmazı*, Dünya Yay., İstanbul 1967.

Batur Muhsin, *Anılar ve Görüşler*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1985.

Bedii Faik, *İhtilalciler Arasında Bir Gazeteci*, Dünya Yay., İstanbul 1967, s. 33; *Milliyet*, 29 Mayıs 1960.

Çelikoğlu Adnan, *Bir Darbeci Subayın Anıları*, Haz. E. Konuksever, YKY, İstanbul 2010.

Durmuş Enver, *Yassıada'dan İmralı'ya*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1990.

Er Ahmet, *Hatıralarım*, Alternatif Yay., Ankara 2003, s. 59-60.

Erkanlı Orhan, *Anılar... Sorunlar... Sorumlular...*, Baha Matbaası, İstanbul 1972.

Esin Numan, *Devrim ve Demokrasi Bir 27 Mayısçının Anıları*, Doğan Kitap, İstanbul 2005.

Gürkan Ahmet, *50. Yıl 1919-1973 Cumhuriyet, Meclis, Hükümetler, Başkanlar, 27 Mayıs-12 Mart*, Güneş Matbaası, Ankara 1973.

Güryay Tarık, *Bir İktidar Yargulanıyor*, Cem Yay., İstanbul 1971.

Hale William, *Türkiye’de Ordu ve Siyaset*, Çev. A. Fethi, Alfa Yay., İstanbul 2014.

Hekimoğlu Müşerref, *27 Mayıs’ın Romanı*, Çağdaş Yay., İstanbul 1975.

Hitay İbrahim- Çetin Erdal, *İhtilallerin Tankçısı*, Ümit Yay., Ankara 2003, s. 36.

İpekçi Abdi- Coşar Ömer Sami, *İhtilalin İçyüzü*, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2012.

Karabrahimoğlu Sacit, *Türkiye Büyük Millet Meclisi*, Ege Matbaası. Ankara 1968.

Koçak Cemil (Haz.), *27 Mayıs Bakanlar Kurulu Tutanakları*, C I, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2010.

Koçaş Sadi, *Atatürk’ten 12 Mart’a... Anılar*, C II, May Yay., İstanbul 1977.

Küçük Sami, *Rumeli’den 27 Mayıs’a*, Mikado Yay., İstanbul 2008.

Lewis Geoffrey L., *Modern Turkey*, Praeger Publishers, London 1974.

Mumcu Uğur, *İnkılap Mektupları*, Tekin Yay., İstanbul 1994.

Öymen Altan, *Umutlar ve İdamlar 1960-1961*, Doğan Kitap, İstanbul 2018.

Öymen Örsan, *Bir İhtilal Daha Var... 1908-1980*, Milliyet Yay., İstanbul 1987.

Özdağ Ümit, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri 27 Mayıs İhtilali*, Boyut Kitabevi, İstanbul 1997.

Özkaya Şükran, *Adım Adım 27 Mayıs*, İleri Yay., İstanbul 2005.

Seyhan Dünder, *Gölgedeki Adam*, Nurettin Uycan Matbaası, İstanbul 1966.

Toker Metin, *Yarı Silahlı, Yarı Kılahlı Bir Ara Rejim 1960-1961*, Bilgi Yay., Ankara 1991.

Turgut Hulusi, *Türkeş’in Anıları, Şahinlerin Dansı*, ABC Yay., İstanbul 1995.

Turhan Talat, “Silahlı Kuvvetler Birliği”, *Darbeleş, “Demirkırat”lar ve 27 Mayıs*, Haz. S. Göksu, Anahtar Yay., İstanbul 1993, s. 166-191.

Türkeş Alpaslan, *27 Mayıs, 13 Kasım, 21 Mayıs ve Gerçekler*, Dokuz Işık Yayınevi, İstanbul 1977.

Ulay Sıtkı, *Harbiye Silah Başına 27 Mayıs 1960*, Ar Matbaası, İstanbul 1968.

Utku Cumhur, *14'lerden Suphi Karaman'a İhtilal Mektupları*, Kaynak Yay., İstanbul 2006.

Weiker Walter F., *1960 Türk İhtilali*, Çev. M. Ergin, Cem Yay., İstanbul 1967.

Yıldız Ahmet, "27 Mayıs Devrimi ve Askersel Darbeler", *Darbeler, "Demirkırat"lar ve 27 Mayıs*, Haz. S. Göksu, Anahtar Yay., İstanbul 1993, s. 21-60.

